

ВІДГУК

доктора юридичних наук, професора
Калиновського Богдана Валерійовича

на дисертаційну роботу Улянченка Юрія Олександровича на тему:
«Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні та
США: порівняльно-правовий аналіз», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право

Дисертація Улянченка Ю.О. є науковою кваліфікаційною роботою, яка містить результати оригінального авторського порівняльного дослідження конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США.

1. Актуальність теми дисертації. Питання конституційно-правового закріплення статусу засобів масової інформації (масмедіа) саме у контексті забезпечення інформаційної безпеки в Україні мають визначальне значення для розбудови української національної держави. Сучасний світовий, зокрема і американський досвід доводить складність саме правового регулювання статусу масмедіа. Розвиток сучасних технологій значною мірою впливає на прагматичне та дієве законодавче закріплення базових елементів конституційно-правового статусу медіа. Світовою практикою визнано, що засоби масової інформації є одним зі стрижнів функціонуючого громадянського суспільства. Більшість держав здійснюють цілеспрямовані заходи правової регламентації відносин у сфері масмедіа із закріпленням їх видів, завдань і гарантій діяльності.

Актуальність теми наукової роботи зумовлена також вагомою роллю масмедіа у забезпеченні інформаційних прав людини і громадянина, утвердженні державного та національного суверенітету Української держави, відродженні, примноженні й розповсюдженні її культурних надбань. Цивілізований світ визнав, що володіння інформацією є важливим ресурсом розвитку, адже лише знання і розуміння цінностей формує потребу в громадянському суспільстві та правовій державі. Відтак здійснення наукового пошуку у питанні конституційно-правового статусу засобів масової інформації (масмедіа) в Україні та США в компаративному контексті є доцільним і пріоритетним на сучасному етапі боротьби за Українську державність.

Незважаючи на прийняття Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року та низки інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність масмедіа, слід визнати існування спірних і нерегульованих питань статусу масмедіа. Загострилось питання функціонування медіа з моменту запровадження в Україні правового режиму воєнного стану 24 лютого 2022 року. Триваюча багаторічна війна рф проти України вимагає розробки і прийняття обґрунтованих

і реалістичних нових стратегічних документів забезпечення державного суверенітету та національної безпеки, включаючи й питання інформаційної безпеки. Досвід США як стратегічного партнера України є доцільним і визначальним для утвердження української державності.

В останнє десятиліття, попри зростання уваги науковців до проблем правового статусу засобів масової інформації в Україні та зарубіжних країнах, значне коло питань залишаються недослідженими.

Актуальність дисертації Улянченка Ю.О. підтверджується й приналежністю до основних планів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23). Крім того, тема дисертаційного дослідження узгоджена з такими державними та відомчими науковими програмними документами: Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021; Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 р., затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 № 942; Планом заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.02.2023 № 160-р; Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженою Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021; Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.06.2020 № 454.

Наведене об'єктивно переконує в тому, що тема дисертації Улянченка Ю.О. є актуальною та практично значимою, оскільки пов'язана з дослідженням проблем конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США.

2. Обґрунтованість та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Оцінюючи обґрунтованість та новизну наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Улянченка Ю.О., є достатньо підстав уважати, що вони є результатом осмислення вітчизняного і зарубіжного, переважно американського, досвіду юридичного закріплення статусу засобів масової інформації, яке ґрунтується на предметно обумовленій методології, широкій джерельній базі. Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій дисертації відповідає заявленій меті і поставленим дослідницьким завданням.

Аналіз змісту дисертації свідчить про самостійне, цілісне, аргументоване і завершене наукове дослідження, що дозволяє констатувати високий науковий

теоретичний і практичний рівень роботи в цілому. Дисертація Улянченка Ю.О. має логічну структуру, є змістовною, побудована за хронологічним (підрозділи 1.1 і 1.2) і проблемним принципами (розділи 2, 3). Розділи роботи супроводжуються ґрунтовними висновками.

Методологічним підґрунтям роботи стало застосування комплексного міждисциплінарного інструментарію філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, кожен з яких дав змогу дослідити предмет з відповідних методологічних позицій. У роботі використано аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, узагальнення та групування, принципи цілісності, єдності теорії та практики, що сприяло формулюванню обґрунтованих висновків за результатами дослідження. Завдяки *порівняльному методу* охарактеризовано такі окремі структурні елементи конституційно-правового статусу ЗМІ, як правосуб'єктність, повноваження, гарантії в Україні та США (розділ 2). Застосування *системного аналізу* допомогло виявити особливості діяльності ЗМІ у формуванні державності в Україні та США (підрозділ 3.2). Специфіка предмету дисертаційного дослідження зумовила використання здобувачем основних положень як класичної, так і некласичної методології юридичної науки. Аналіз тексту дисертації дає підстави зробити висновок про те, що актуальність теми, її методологічна і теоретична основа отримали в роботі належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що робота є одним із перших у вітчизняній правовій науці комплексним монографічним дослідженням конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США, в якому всебічно проаналізовано та порівняно особливості цього статусу.

Беззаперечною новелою дисертації є обґрунтування автором дефініції конституційно-правового статусу засобів масової інформації, під яким запропоновано розуміти конституційно закріплене положення засобів масової інформації як особливого суб'єкта правовідносин, що детермінується через правосуб'єктність, систему принципів, прав, свобод, обов'язків та гарантій.

Вперше у теорії права автором виявлено характерні ознаки правової визначеності (є різновидом соціальної визначеності; діалектично пов'язана з правовою невизначеністю; обумовлена ознаками права як специфічного явища; відображає перехід від одного якісного стану права до іншого; пов'язана з владним регулюванням (державним і соціальним) суспільних відносин; має загальний характер (охоплює основні сфери суспільних відносин); має конкретно-історичний характер; є результатом цілеспрямованого і системного правового регулювання, що відбувається за допомогою комплексу юридичних засобів і

забезпечується шляхом дотримання формалізованих вимог, закріплених у відповідному принципі).

На особливу увагу заслуговує запропонований автором діяльнісний підхід у визначенні конституційно-правового статусу засобів масової інформації, що дає змогу повніше оцінити їхню реальну роль у правовій системі, урахувати їхній вплив на суспільні процеси та вдосконалити механізми правового регулювання з урахуванням сучасних викликів і тенденцій розвитку інформаційного суспільства.

Заслуговують на увагу розроблені та запропоновані законодавчі новели, а саме пропозиція доповнити частину 2 статті 4 Закону України «Про медіа» нормою: «Держава не втручається в діяльність суб'єктів у сфері медіа, а будь-яке припинення діяльності медіа або заборона поширення матеріалів допускається лише за рішенням суду у випадках, прямо встановлених законом», яке унеможливить практику адміністративного блокування медіа без належної процедури.

Окрім того, автором запропоновано посилити роль Комісії з журналістської етики шляхом внесення змін до частини 2 статті 90 Закону України «Про медіа» та доповнення пунктом 27-1, в якому передбачити те, що на своїх засіданнях Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення розглядає висновки Комісії з журналістської етики, в яких викладено інформацію про грубі порушення Кодексу журналістської етики.

Ціннісно значущими є обґрунтовані автором специфічні ознаки конституційно-правового статусу засобів масової інформації, а саме: нормативно-правове закріплення; комплексний характер; універсальність та загальнообов'язковість; взаємозв'язок прав і обов'язків медіа; динамічність; наявність спеціальних механізмів реалізації та захисту; відображення принципів правової держави, які підтверджують унікальний характер статусу ЗМІ та необхідність особливого підходу до його правового регулювання.

Вперше у вітчизняній юридичній науці обґрунтовано положення, що американська модель конституційно-правового статусу ЗМІ базується на ліберальних традиціях і доктрині природних прав, забезпечує максимальний рівень свободи преси відповідно до Першої поправки Конституції США, а українська модель продовжує формуватися в умовах демократичних трансформацій з урахуванням необхідності забезпечення балансу між свободою слова, інформаційною безпекою та боротьбою з дезінформацією.

Цінність пропонує автором положень, з-поміж іншого, полягає в тому, що вони обґрунтовують необхідність удосконалення концепції взаємодії ЗМІ і держави в умовах воєнного стану та гібридних загроз, запропоновано алгоритм конституційно-правових обмежень свободи слова, який забезпечує дотримання принципу пропорційності та судового контролю над тимчасовими обмеженнями

інформації. Поряд з цим, автором визначено роль засобів масової інформації у розбудові громадянського суспільства і правової держави, а також у процесі формування державності в Україні та США.

Отже, результати дисертаційного дослідження Улянченка Ю.О., що винесені на захист, є достатньо обґрунтованими й відзначаються належним ступенем наукової новизни, теоретичної і практичної значущості.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Мета дисертаційного дослідження полягає у розробленні теоретичних положень і практичних рекомендацій, пов'язаних з конституційно-правовим статусом засобів масової інформації в Україні та США, а також формулюванні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України у цій сфері. Вказана мета дисертаційного дослідження конкретизувалася в задачах, у результаті досягнення яких: проаналізовано стан наукових досліджень з проблематики ЗМІ та їх правового статусу в Україні та США; проведено теоретичний аналіз способів регламентації правового статусу ЗМІ в Україні та США, виявлено проблемні питання нормативно-правового регулювання у досліджуваній сфері; сформульовано авторське визначення поняття конституційно-правового статусу ЗМІ та визначено його складові елементи; здійснено комплексне дослідження сутності й змісту правосуб'єктності та принципів конституційно-правового статусу ЗМІ, запропоновано їх перелік; визначено зміст повноважень (прав та обов'язків) ЗМІ в Україні та США, обґрунтовано пропозиції щодо їх удосконалення; досліджено гарантії та відповідальність як необхідні елементи конституційно-правового статусу ЗМІ в Україні та США, обґрунтовано пропозиції щодо їх удосконалення; визначено роль ЗМІ у розбудові суспільства в Україні та США; вивчено діяльність ЗМІ у процесі формування державності в Україні та США.

З огляду на викладене вище, можна зробити висновок про те, що поставлені у роботі наукові завдання виконано, а дисертант опанував необхідні для наукового ступеня доктора філософії кваліфікаційні компетенції.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Сформульовані у роботі положення та висновки сприяють збагаченню вітчизняної правової науки й нормотворчої і нормозастосовчої практики, мають науково-теоретичну і практичну цінність та можуть бути використані: у *науково-дослідній роботі* для подальшого вивчення конституційно-правового статусу ЗМІ, механізмів його реалізації, а також для глибшого осмислення правового положення та нормативного закріплення цього соціального інституту, визначення його місця і ролі в житті суспільства, держави та права (акт впровадження НАВС від 07.02.2025 р. № 10-НД); в *освітньому*

процесі під час викладання навчальних дисциплін для підготовки здобувачів вищої освіти (бакалаврів, магістрів) за спеціальністю 081 «Право», розробленні підручників і навчальних посібників, підготовки курсів лекцій і навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Конституційне право», «Сучасні аспекти забезпечення прав і свобод людини», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права», «Міжнародний захист прав людини», а також у ході підготовки окремих розділів підручників, навчальних посібників і курсів лекцій з відповідних правових дисциплін (акт впровадження НАВС від 07.02.2025 р. № 9-ОП); у *правотворчості* як теоретичний матеріал для підготовки та прийняття нормативно-правових актів України, що регламентують правовий статус ЗМІ, з метою його вдосконалення з урахуванням позитивного досвіду США (довідка Головного управління Національної гвардії України від 14.03.2025 р. № 2781/253); у *правозастосуванні* для оптимізації форм і методів функціонування ЗМІ.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Улянченка Ю.О. є цілісним, завершеним науковим дослідженням. Її зміст характеризується структурованістю, що відповідає вимогам МОН України до оформлення дисертацій і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Дисертація має необхідні структурні елементи: анотацію, список публікацій, зміст, вступ, три розділи, які містять вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел (323 найменувань) та 2 додатки. Повний обсяг дисертації становить 276 сторінок, з яких основного тексту – 216 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження та викладена українською й англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження. У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, обґрунтовано методологію та описано використані методи, емпіричну базу, висвітлено наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

Гарантією достовірності та теоретичної обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором, є правильно поставлені мета і завдання дослідження, логіка викладеного матеріалу.

У **першому розділі** «Доктрина та регламентація конституційно-правового статусу засобів масової інформації» висвітлено наукові дослідження

конституційно-правового статусу засобів масової інформації; розкрито конституційно-правове регулювання статусу засобів масової інформації.

У другому розділі «Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні та США: поняття та елементи» сформульовано поняття та розкрито ознаки й елементи конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США; охарактеризовано сутність і зміст принципів конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США; розкрито повноваження як центрального елементу конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США; виділено гарантії та з'ясовано відповідальність як елементи конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США.

У третьому розділі «Засоби масової інформації у процесі розвитку суспільства та держави в Україні та США» встановлено роль засобів масової інформації у розбудові суспільства в Україні та США; окреслено діяльність засобів масової інформації по формуванню держави в Україні та США.

У висновках до розділів викладено ключові для них узагальнення, у висновках дисертації сформульовано основні для дослідження наукові положення й узагальнення, яких Улянченко Ю.О. дійшов за результатами свого дослідження.

У дисертації на основі вивчення, узагальнення й систематизації вітчизняного й зарубіжного досвіду, практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України, а також широкого кола наукових джерел, вітчизняних та міжнародних правових актів, різноманітних аналітичних даних, експертних висновків запропоновано авторське бачення реалізації принципу правової визначеності, що уможливило формулювання низки висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення мети дослідження.

Список використаних джерел становить 323 найменування, які повною мірою охоплюють праці різного рівня, нормативні джерела та емпіричні матеріали за напрямом дослідження. Здобувачем опанована значна кількість джерел зарубіжних учених, які уведені у науковий обіг уперше.

Грунтуючись на аналізі основної частини дисертації, можна констатувати, що мета дисертації в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

3. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях. Основні положення і висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у дванадцяти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей, із них одна стаття, яка включена до наукометричної бази *Scopus* (зокрема: Onishchuk Y., Golovko L. L., Ostapiak V. I., Belichenko O. V., Ulianchenko Y. O. International Experience of Legal Regulation of Freedom of Speech

in the Global Information Society. *International Journal for the Semiotics of Law*. 2023. Issue 36. P. 1325–1339), чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук (зокрема: Tarasenko K. V., Ulianchenko Y. O. Scientific studies of the constitutional and legal status of mass media. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 7. С. 91–95; Улянченко Ю. О. Сутність і зміст принципів конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 58–63; Возник М. В., Улянченко Ю. О. Роль засобів масової інформації в умовах воєнного стану щодо протидії Російській Федерації. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 15–20; Улянченко Ю. О. Роль медіа у формуванні державності в Україні та США. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27). С. 125–132.), а також сім публікацій – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних й всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, що дозволяє вважати виконаними положення п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44.

4. Дотримання академічної доброчесності. Аналіз дисертації та наукових публікацій Улянченко Ю.О., у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, дає підстави констатувати відсутність порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, положень, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права; відображає прагнення надати достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності, використані наукові методики досліджень і джерела інформації. Дисертація є оригінальною, самостійно виконаною працею.

5. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Визнаючи загалом високий науково-теоретичний рівень роботи Улянченка Ю.О. її важливе практичне значення, слід відзначити, що, як і будь-яке дослідження складної й багатоаспектної проблеми, запропонована дисертація містить дискусійні і недостатньо обґрунтовані положення, які є підґрунтям наукової дискусії під час прилюдного захисту.

1. У підрозділі 1.2 «Конституційно-правове регулювання статусу засобів масової інформації») дисертант розкриває правове підґрунтя функціонування засобів масової інформації, при цьому згадує про «Доктрину інформаційної

безпеки України» від 25.02.2017 № 47/2017 (Доктрина інформаційної безпеки України втратила чинність на підставі Указу Президента від 28.12.2021 № 685/2021); про «Стратегію інформаційної безпеки» від 28.12.2021 № 685/2021 (с. 62-63), реалізація якої розрахована на період до 2025 року. Під час прилюдного захисту потребує додаткової аргументації позиція здобувача щодо практичної реалізації положень Стратегії інформаційної безпеки 2021 року та необхідності прийняття нових стратегічних документів у вказаній сфері.

2. При дослідженні гарантій та відповідальності як елемента конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США у підрозділі 2.4 дисертації Улянченко Ю.О. цілком слушно звертається і до практики ЄСПЛ, Конституційного Суду України та системи судоустрою України та США. Під час прилюдного захисту потребують конкретизації опрацьовані судові кейси та сформовані на їх основі висновки та пропозиції. Також автор має надати аргументацію щодо можливості використання досвіду США в питанні правового закріплення та практики застосування різних видів відповідальності засобів масової інформації.

3. Розкриваючи юридичне закріплення та реалізацію гарантій свободи засобів масової інформації (с. 181-186) автор робить важливий висновок про те, що гарантії свободи преси в обох країнах міцні, але вразливі перед обличчям національної безпеки: українське право більш формалізовано допускає обмеження під час надзвичайних станів, тоді як американська система спирається на судовий контроль і презумпцію свободи навіть у війні. У зв'язку з цим постає питання: як забезпечити реальність дії гарантій від політичного втручання в діяльність засобів масової інформації? Які заходи забезпечать гарантоване виконання положень Закону України «Про медіа»? Які дії України сприятимуть виконанню міжнародних зобов'язань перед Радою Європи, ОБСЄ та Європейським Союзом в частині функціонування медіа та права на інформацію?

4. У підрозділі 3.1. «Роль засобів масової інформації у розбудові суспільства в Україні та США» автором окреслено три ключові напрямки діяльності ЗМІ: інформаційне забезпечення, демократичний контроль та соціальну мобілізацію. Слушно зауважено, що соціальна мобілізація дає змогу залучити та активізувати населення (С. 190-191). Водночас потребує уточнення позиція автора щодо головних, стратегічних напрямів соціальної мобілізації в умовах воєнного стану в Україні. Чи є можливим використати досвід США в частині залучення медіа до соціальної мобілізації української нації?

Разом з тим вищевикладене має виключно дискусійний характер, належним способом реагування на ці зауваження може бути їх коментування під час публічного захисту, і це жодним чином не ставить під сумнів вагомості наукових здобутків автора.

ВИСНОВОК

Кваліфікаційна наукова праця Улянченка Юрія Олександровича на тему «Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні та США: порівняльно-правовий аналіз», що подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право, є комплексним, цілісним і завершеним науковим дослідженням.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих дисертантом результатів, дисертація відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40 і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Улянченко Юрій Олександрович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право зі спеціальності 081 – Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор спеціальної кафедри № 1
Інституту Управління державної охорони України
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Богдан КАЛИНОВСЬКИЙ

*Наказавши Інституту України
КНУ ім. Т. Шевченка
Юрис Богдана Калиновського засвідчую
консультацій - експертні групи досліджень Інституту
Управління державної охорони України
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
А - Аліна Тригорас*

30.06.2025